

Obraz dítěte, dětskosti a dětské přirozenosti u Jana Amose Komenského – teoretická východiska I

Autor: Martin Šístek

Abstract

The Image of a Child, Childishness and Childish Nature as Perceived by Jan Amos Comenius – Theoretical Sources I. – From the sixteenth to the eighteenth century gradually a new perception of what is a child and what is its role in the realm of human and super-human intentions took place. The move towards a child, as this change is indicated in professional literature, has its roots in the efforts of pedagogical geniuses Jan Amos Comenius and Jean Jacques Rousseau. The author analyses their focus on a child and its specific value on the background of philosophical concepts of both thinkers. The evaluation of childhood and attendance to it is connected to reformatory aspirations of these men. While Comenius strived for rectification of human matters, the lifelong yearning of Rousseau was an attunement to the order of nature. Childhood in the vision filed of emendation – Rousseau's or Comenius's – disposes of so needed flexibility: possibility of opening towards new, good, i.e. disposes of relatively the greatest attunement to longed-for positive change.

Keywords: Child, Childishness, Childish Nature, Evaluation of Childhood

Klíčová slova: dítě, dětskost, dětská přirozenost, ocenění dětství

Od šestnáctého do osmnáctého století došlo postupně k novému náhledu na to, kdo jest dítě a jaký je jeho význam v říši lidských i nad-lidských účelů. Obrat k dítěti, jak bývá tato změna lapidárně označována odbornou literaturou, má své kořeny z nezanedbatelné části v úsilí největších pedagogických génů: Jana Amose Komenského a Jeana Jacquese Rousseaua. Moje rigorózní práce zkoumala jejich příklon k dítěti a jeho zvláštní hodnotě na pozadí filosofických konceptů těchto myslitelů. Poukázala na fakt, že ocenění dětství a z něj vyvěrající péče o ně je bytostně spjata s nápravnými snahami obou dvou mužů. Zatímco Komenský usiloval o napravení věcí lidských, celoživotní touhou Rousseaua bylo ladění se na řád přírody. Dětství totiž v zorném poli emendace – ať Rousseauovy či Komenského – disponuje tolik potřebnou flexibilitou: možností otevřít se novému, dobrému, tj. disponuje relativně největší naladěností na vytouženou pozitivní změnu.

Následující úryvek chce přiblížit Komenského nazírání na hodnotu dětí a dětství.

„Patočkova interpretace Komenského pojetí výchovy: je to ‚možnost vyjít z labyrintu světa, z klamu a nepravdy na cestu řádu a pravdy (...) činností praktickou, organizovanou, promyšlenou, obrácenou k těm bytostem, jež dosud nejsou labyrintem pohlceny a zkaženy, obrácenou k dětem, plastickým a čistým‘.“ (Patočka 1958: 10)

„Uctivost zvláštní k dítěti povinen jest každý míti.“¹

Komenský si vytváří svůj obraz dítěte ze dvou inspiračních zdrojů: jednak čerpá ze zdrojů hebrejské a jednak křesťanské bible, tak vytváří svou vlastní teorii o hodnotě dítěte. Nejdříve se zaměřím na zdroje křesťanské tradice.

Tvrzení, že Komenský je věřící evangelík a že přirozeně čerpá podněty svého uvažování z bible, jsou banální a obecně známá. Tímto konstatováním však musíme mít na zřeteli „dobovou zasazenost“ Komenského, zvláště v ohledu na tehdejší přijímání biblického textu. Ten je chápán jako „zjevení Boha v Písmu“: Bůh je autorem celé bible a evangelisté, starozákonní proroci a další autoři psali skrze přímou inspiraci Božím duchem. Proto jsou všechny texty hebrejské bible brány doslova – naprosto vážně, což nebrání praxi vykládat biblické pasáže nikoli podle litery, nýbrž podle „ducha“. Ovšem ani sedmnácté století ještě nezná historicko-kritickou metodu výkladu; tento nový přístup začne být praktikován až od konce osmnáctého století. Zmiňuji se zde o tom proto, že výklad určitých pasáží věnovaných dětem u Komenského a u dnešních biblistů může být rozdílný.

Nejrozsáhlejší ocenění dítěte z hlediska náboženského najdeme v *Informatoriu školy mateřské*. Úvod tohoto útlého spisku je celý věnován dítěti: Komenský tu hodlá rodičům a vychovatelům předestřít jakýsi manuál k výchově dětí v „předškolním“ věku.² Potřebuje ovšem obhájit svoji činnost. Nikdo nedělá (či spíše: neměl by dělat) svou činnost, ať je jakákoliv, nepromyšleně, bez vědomí cílů a motivace. Péče o dítě je nezbytná! Proč? Důvody jsou námětem úvodní apologie.

„Zvláštní, drahý a slavný klénot že jsou dítky... Aj, hle, blahoslavený, kdo dítky má!“ – uvádí Komenský (1958: 287) hned v první kapitole a odvolává se na Žalm 127: „Aj, dědictví [od] Hospodina [jsou] dítky, a plod života [jest] mzda. Jako stěly v ruce udatného, tak jsou dítky zdárné. Blahoslavený muž, kterýž by jimi naplnil toul svůj; nebudouť zahanbeni, když v rozepří budou s nepřáteli v branách.“³ Zajímavé je srovnání překladu kralického a ekumenického, neboť v ekumenickém se nepraví o dětech, ale o synech: „Hle, synové jsou dědictví od Hospodina, mzdou od něho, plod lůna. Čím jsou šípy v ruce bohatýra, tím jsou synové zplození v mládí. Blaze muži, který jimi naplnil svůj toulec! Nebudou zahanbeni, až budou v bráně jednat s nepřáteli.“⁴ V nejnovějším ekumenickém vydání se překladatelé přidržují původního patriarchálního nazírání na pohlaví potomků, v němž významnější roli hrál syn, nikoli dcera. Dítě bylo tedy „klénotem“ pro biblického člověka potud, pokud bylo pohlaví mužského. Poněkud nepřesný zobecňující kralický překlad tak paradoxně překonává synovskou „nadřazenost“ a oceňuje děti všechny, což je nepochybně pokrokem.

¹ KOMENSKÝ, J. A. Informatorium školy mateřské. In *Vybrané spisy Jana Amose Komenského I* (ed. J. Patočka). Praha: SPN, 1958, s. 333 – je to velmi volný Komenského překlad Juvenalova citátu *Maxima debetur puero reverentia*.

² Záměrně dávám slovo předškolní do uvozovek, neboť může zavádět, a to ze dvou hledisek: Komenský v knížce pojednává o výchově dítěte takřka od jeho prenatálního věku až do nástupu do školy – tedy nepojednává jen o věku mezi čtvrtým a šestým rokem. Zadruhé – jak již sám název napovídá – Komenský zasazuje celý život do školy, do nejrůznějších škol podle věku, např. v *Poradě*, s. 296: „Jako je celému lidskému pokolení celý svět školou..., tak i každému člověku je jeho věk školou, od kolébky až do hrobu.“

³ Žalm 127, 3–5 v kralickém překladu.

⁴ Žalm 127, 3–5 v ekumenickém překladu.

Netřeba zdůvodňovat hodnotu dítěte čistě utilitaristicky a pragmaticky, sám Bůh má děti rád: „Vidí se to i odtud, že Bůh, když nejmilostivěji k nám lidem mluví chce, dítkami nás nazývá, jako by o žádném milejším a vzácnějším titulu nevěděl.“ (Komenský 1958: 287) A nejen to – děti jsou dokonce vlastnictvím Boha, a proto si jich „ne jako svých, než jako Božích, Bohu zplozených dítek vážit máme“. (Komenský 1958: 287) Bůh má děti rád, je velebí, je opatruje, jsou pro něj cenné – i my lidé máme napodobit Boha v jeho péči o ně. K tomu přistupují důvody „profánní“: „...nehleď na to, co jsou nyní, než co býti mají, a uhlíďáš důstojnost jejich.“ Čím mají být? Komenský odkazuje k evangelistovi Lukášovi: „Ježíš si je zavolal k sobě a řekl: ‚Nechte děti přicházet ke mně a nebraňte jim, neboť takovým patří království Boží.‘“ (L 18,16) Jednak, podle Komenského, budou potomky ve dvou ohledech: v „hmotné rovině“ jsou děti nástupci starých a mrtvých, „obyvateli světa, pány a vladaři okršlku zemského“ (Komenský 1958: 287), v rovině „eschatologické“ pak jim je zaslíbeno nebeské království, věčný život.

V této chvíli je, myslím, na čase provést sondu k zásadní biblické (lépe řečeno křesťanské) výpovědi o dítěti a jeho místě v hierarchii hodnot. Bez rozboru a interpretace není možné postoupit v analýze Komenského obrazu dítěte dále.⁵ Základní Ježíšova slova o dítěti nalezneme v Novém zákoně na několika místech, my vycházíme z Matoušova evangelia (17, 1–6):⁶

18,1 V tu hodinu přišli učedníci k Ježíšovi s otázkou: „Kdo je vlastně největší v království nebeském?“

18,2 Ježíš zavolal dítě, postavil je doprostřed

18,3 a řekl: „Amen, pravím vám, jestliže se neobráátíte a nebudete jako děti, nevejdete do království nebeského.“

18,4 Kdo se pokoří a bude jako toto dítě, ten je největší v království nebeském.

18,5 A kdo přijme jediné takové dítě ve jménu mém, přijímá mne.

18,6 Kdo by svedl k hříchu jednoho z těchto nepatrných, kteří ve mne věří, pro toho by bylo lépe, aby mu pověsili na krk mlýnský kámen a potopili ho do mořské hlubiny.“

Učedníci kladou Ježíšovi otázku, kdo spočine na špičce hierarchie v nebeském království. Ježíš, jak je u něj zvykem, odpovídá symbolicky, obrazně. Chce říci, že tam stanou v očích světa nevýznamní, opovrhovaní, nic neznamenající lidé, ti „ponížení, jež budou povýšeni“. Ježíš si vybere vhodný symbol „nicotného lidství“, dítě.

Výraz PAIDION označuje dítě do dvanácti let. Protože takové dítě nemá žádné společenské postavení či politický význam, byl Ježíšův symbolický čin, kdy postavil dítě doprostřed učedníků, vhodným způsobem jak zarazit jejich dohady o postavení v království Boží.⁷

Ježíšův výrok tak nepřímou obráží dobové nazírání na dítě na přelomu letopočtu: jak jsme se zmiňovali v úvodu, dítě je ničím. Mírné „interpretační úskalí“ skýtá výklad věty:

⁵ Problematiku obrazu dítěte v Novém zákoně jsem konzultoval s Janem Roskovcem, Th.D., biblistou katedry Nového zákona UK ETF v Praze a vědeckým pracovníkem Centra biblických studií.

⁶ Pročež Matouš poněkud obměňuje, doplňuje předlohu, kterou měl u Mk 9,33–37 a kterou zachovává i L 9,46–48 – informace od J. Roskovce.

⁷ Harrington (2003: 292); komentář k dějinám výkladu této pasáže In LUZ, U. *Das Evangelium nach Matthäus (Evangelisch-katholischer Kommentar zum Neuen Testament I/3)*. Neukirchen: Benziger 1997.

„Kdo se pokoří a bude jako toto dítě, ten je největší v království nebeském.“ Harrington poznamenává: „Jestliže paidion označuje skutečné dítě jako v 18,2, pak tento verš koresponduje s 18,1–4 a **popisuje srdečný postoj k dětem**. Jestliže však verš koresponduje s 18,6–9, je slovo PAIDION použito jako metafora a slouží jako synonymum k ‚maličkým‘ v 18,6.“ (Harrington 2003: 292) Pro úplnost a povědomí kontextu uveďme pokračování Matoušova evangelia (18, 7–14):

18,7 Běda světu, že svádí k hříchu! Svody sice nutně přicházejí, ale běda tomu, skrze koho přijdou.

18,8 Jestliže tě tvá ruka nebo noha svádí k hříchu, utni ji a odhod' pryč; lépe je pro tebe, vejdeš-li do života zmrzačený nebo chromý, než abys byl s oběma rukama či nohama uvržen do věčného ohně.

18,9 Jestliže tě tvé oko svádí k hříchu, vyrví je a odhod' pryč; lépe je pro tebe, vejdeš-li do života jednooký, než abys byl s oběma očima uvržen do ohnivého pekla.

18,10 Mějte se na pozoru, abyste nepohrdali ani jedním z těchto maličkých. Pravím vám, že jejich andělé v nebi jsou neustále v blízkosti mého nebeského Otce.

18,11 Vždyť Syn člověka přišel spasit, co zahynulo.

18,12 Co myslíte? Má-li někdo sto ovcí a jedna z nich zbloudí, nenechá těch devadesát devět na horách a nejde hledat tu, která zbloudila?

18,13 A podaří-li se mu ji nalézt, amen, pravím vám, bude se z ní radovat víc než z těch devadesáti devíti, které nezabloudily.

18,14 Právě tak je vůle vašeho nebeského Otce, aby nezahynul jediný z těchto maličkých.

Závěrem tohoto exkurzu do (pro nás důležité) biblické pasáže konstatuji, že Ježíš přiznává důstojnost dítěti jako takovému (což je v tehdejší názírání nevídaný obrat) a zároveň (aniž by se tím popírala předtím proklamovaná úcta k dítěti) zakládá pomocí symbolu dítěte poučení o životě v rámci (křesťanské) obce. Je nutné zachovávat důstojnost každého člověka, říká Ježíš, zvláště těch, kteří jsou na okraji společnosti. Neboť hodnosti, postavení a úřady jsou v porovnání s lidskou přirozeností, která důstojnost člověka podmiňuje a zároveň imperativně vyžaduje, vratké, bezcenné, pomíjivé a z pohledu věčnosti („nebeského království“) nedůležité. Ten, kdo by se chtěl nad jiné vyvyšovat a jim činit příkoří, nechť je z obce vyloučen.⁸ Z hlediska našeho komeniologického zkoumání je však důležité zjištění, jak píše Harrington, že: „Dítě zde není ani tak symbolem bezhříšnosti či závislosti, ale příkladem společenského ‚nikoho‘.“⁹

Po načrtnutí kontextu mohu pokračovat v seznamování se s Komenského pohledem na dítě. Víme již, že Komenský postupně vyjmenovává jednotlivé „přednosti“ dítěte, aby v matkách, popř. v jiných vychovatelích vzbudil horlivost v péči o dítě.

„Avšak nejen to, co býti mají, ale i na to, co již jsou dítky,“ říká Komenský (1958: 288) se záměrem ukázat hodnotu dítěte samu o sobě, bez závislosti na budoucnosti *in potentia*. Čím tedy dítky jsou? Zaprvé „...jsou obraz Boží ještě jako nezašpiněný, protože nevíňata jsou“, kromě dědičného hříchu (Komenský 1958: 288). Zadruhé „...jsou nejjistější a nečistší Kristova koupě a vedlé toho nejmilejší jemu“, (Komenský 1958: 288) kromě toho

⁸ Tak je třeba chápat metaforické výrazivo typu: „vyrví své oko a odhod' pryč“.

⁹ Harrington (2003: 294); upozorňuji, že ačkoli Matoušův text (společně s obměnami u jiných evangelistů) je nejdůležitější novozákonní výpověď o dítěti, zdaleka jsem nevyčerpal množství dalších výroků, pro jejichž výklad, jelikož se nezabýváme přímo obrazem dítěte v bibli (či Novém zákoně), není prostor.

také „...dítky tedy nevěrou a neposlušností jeho se ještě nezhošťující, Kristovy jsou neproměnitelně, jakž sám dí, že takových je království Boží“. (Komenský 1958: 289) V neposlední řadě jsou děti „...zvláštní a přední nástroj chvály jeho“, (Komenský 1958: 289) což se opírá o svědectví Žalmu: „Ústy nemluvnat a kojenců si vybudoval mocný val proti svým protivníkům a zastavil nepřítele planoucího pomstou.“¹⁰

V úvodu Komenský předestřel, že děti jsou klenotem; postupně však svou tezi graduje. Jsou dražší než zlato a klenoty: „Rodičům pak svým že nad stříbro, perly a kamení drahé dražší býti mají dítky.“ (Komenský 1958: 289) Následuje rozsáhlé srovnání hodnoty zlata a dětí: pro ilustraci vybírám některá z nich. Stříbro a zlato jsou „věci mrtvé a nic než hlína...“, dítky pak jsou živí obrázkové živého Boha.¹¹ Stříbro a zlato jsou věci „běžné“, dítě však je „tvor ten, (...) kterýž prsty Boha samého mistrovsky zformován jest“.¹² Zatímco drahé kovy „mizejí a hynou, dítky jsou dědictví nesmrtelné; neb ač mrou, však nehynou, než dostávají se z těla smrtelného v nesmrtelnost“.¹³

Zlato vzniká a těží se ze země, ale děti „plynou z podstaty naší a jsou jako tíž my“,¹⁴ tj. jako druhé naše já, proto jsme povinováni prokazovat dětem „tutouž lásku a vážnost jim, kterouž sobě sami povinni jsme“.¹⁵ Dále pak drahé kovy bytostně nepatří nikomu, ale „dítě pak každé dává se rodičům za vlastní od Boha dar“, (Komenský 1958: 290) kromě toho děti mají své anděly strážné, čímž rozhodně nedisponují sebedražší „mrtvé“ kameny. Dále Komenský hlásá, že děti jsou dospělým učitelé: „Dítky za muštr ctnosti nám vystaveny jsou, **abychom se od nich pokoře, tichosti, dobrotě a smířlivosti učili.**“ (Komenský 1958: 291) Není pochyb, že „učitelské poslání“ dětí vyvěrá z námi rozebrané výšece Matoušova evangelia, konkrétně z věty: „Amen, pravím vám, jestliže se neobrátíte a nebudete jako děti, nevejdete do království nebeského.“¹⁶

Fenomenální obrat Komenského, který na rozdíl od Ježíše zeširoka reflektuje dítě, spočívá v **uznání dětskosti dětství jako stavu k dokonalosti lidské přirozenosti směřující.** Jisté: dítě je bezbranné, závislé, nehotové – z určitého úhlu pohledu ne-dokonalé. Bez péče rodičů a vzápětí ostatních vychovatelů by zemřelo, v lepším případě by lidské potenciality zakrněly a tak by došlo k jeho dehumanizaci: „Děti jsou také lidmi, bytostmi nadanými svobodnou vůlí, které ještě nedovedou užívat. (...) toto první lidské období je útlé, nepevné, snadno náchylné k povrchnosti a daremnosti, musí být tedy pečlivě spoutáno. (...) nelze s nimi (s dětmi, pozn. M. Š.) zacházet jako s dobyt看em...“ (Komenský 1966: 249) Na straně druhé skýtá tato prvotní fáze člověka leckteré znaky vyspělého lidství: Komenský si všímá některých pozitivních znaků chování dětí – pokora, tichost, dobrota, smířlivost – které by měly být dospělými napodobovány.

Vloudily se nám v této souvislosti dvě nepřehlédnutelné pochybnosti: skutečně děti oplývají pokorou, tichostí či smířlivostí? Nepřehnal tu opět Komenský svůj optimismus? Všichni, kdo se pohybují v dětském kolektivu, vědí, jak dokážou být děti mezi sebou

¹⁰ Ž 8,3 v ekumenickém vydání.

¹¹ *Ibidem.*

¹² *Ibidem.*

¹³ *Ibidem.*

¹⁴ *Ibidem.*

¹⁵ *Ibidem.*

¹⁶ Mt 18,3 v ekumenickém překladu.

zlomyslné a zlé: Kolik učitelů by onu „smírlivost“ u dětí pěkně dlouho hledalo? A dále: Neposouvá Komenský význam Ježíšových slov obsažených v evangeliu svatého Matouše někam, kam nepatří? Dokázal jsem rozbořem, Komenským často citovaného, biblického výroku, že Ježíš sice uznává hodnotu dítěte, ale v jiném smyslu: dětem je třeba projevovat úctu a ctít jejich lidskou důstojnost, **protože** žádnou důstojnost (zatím) ve společnosti nemají, přestože na ni z přirozenosti lidské mají oprávněný nárok. Podnětně se pro naše pochybnosti vyjadřuje Friedrich Heer, který rozumí Ježíšovu výroku o dítěti takto: „Být dítětem znamená být otevřený, oddaný, pokorný, bezelstný a ‚maličký‘ – být funkcí a ne funkcionářem.“ (Heer 1969: 56) Být funkcí, podle mého názoru, znamená (kromě jiných možných interpretací) žít plnohodnotný život přítomnosti. Žít při-tom! Být při-tom.

Kvalitní život je funkcí sám o sobě. „Fungování při-tom“ narušují **nepřiměřené** interesy: zahledění do minulosti či očekávání lepšího života v budoucnosti, tj. „někdy“. Pachtění se za iluzemi, „že až např. budu mít auto, rodinný dům, až budu ředitelem, až skolím své nepřátele, až se zamiluji, nastane ten pravý život“. Ne! Dítě žije zde nyní, žije „přítom“, ono jediné žije, protože není vláčeno „že až...“. Ono má ty nejlepší předpoklady pro-žít život naplno, skloubit minulé a budoucí v „právě teď“, ačkoli „minulé“ a „budoucí“ téměř nereflektuje. Dospělí svou minulost a budoucnost reflektují až příliš – na úkor „při-tom“. Díky tomu se také stylizují a „hrají“ role: nejsou často tím, čím jsou. Děti naopak svoji „svojskost“ dokážou spontánně projevit.¹⁷

Podrobil jsem analýze jeden výrok Komenského o (kvalitě) dětskosti. Snažil jsem se jej pochopit s pomocí křesťanské „předlohy“ a jedné křesťanské „interpretace“. Docházím k závěru, že jak Ježíš, tak Komenský, popř. i Heer **odlišně pojímají fenomén dětskosti a jeho kvalitu**. Přesto se domnívám, že všichni tři tušili zvláštní a následováníhodnou kvalitu dětskosti, která by po vyabstrahování dala vzniknout jakémusi „společnému jmenovateli“. V dalším výkladu odhalím některé obrysy tohoto „společného jmenovatele“.

Víme, že u Komenského je „dětskost“ stav téměř dokonalý. I vy dospělí budete dětští, řekl by Komenský, avšak nikoli dětinští! Vytříbená dialektika Komenského poukazuje k tomu, o čem jsem dlouze hovořil v předcházejících kapitolách: k pravé lidské přirozenosti. Dítě je poklad nad poklady, dětskost je dokonalá, ale zároveň je dítě nedokonalé: musí být vedeno k dokonalosti. Děti musíme vést k tomu, aby „čím býti mají, byly“. (Komenský 1958: 291) Děťství totiž má pro Komenského všenápravné plány jednu nenahraditelnou devizu, která se odráží z jeho pojetí dítěte – je formovatelné! Ono má ty předpoklady být vskutku člověkem! Vždyť děti „...jsou obraz Boží ještě jako nezašpiněný, protože neviňata jsou“. Čistí dospělí jsou dospělými dětmi, špínou zaprášení dospělí jsou dětinští dospělí.

„Pro Komenského totiž děti sehrávají ve světě naprosto jedinečnou roli, protože ještě nejsou zasaženy zmatky světa, a proto skrze ně má být svět napraven,“ říká Alena Nastoupilová (2000: 114), která poukázala na „negativní“ výskyt dětí v Komenského *Labyrintu světa a ráji srdce*. Poutník se s dětmi setkává na počátku své cesty:

„Všudybud dí: ‚Počkej, ještě mu odtud ukáži, kamž potom nepůjdem. Ohlédni se teď nazpět k východu: vidíš-li, jak se tu z té tmavé brány cosi čmýrá a sem leze?‘ ‚Vidím,‘ řekl jsem. A on zase: ‚To jsou lidé v nově se na svět (sami odkud nevědouc) dostávající, aniž se

¹⁷ Ne nadarmo se o velmi pokročilém věku říká, že se infantilizuje – není důvod již hrát role. O to víc může být člověk sám sebou.

ještě znají, a aby lidmi byli, vědí: protože jest okolo nich tma a nic, jen vřesku a pláče trochu. Ale když tou ulicí jdou, pomalu se jim šerí a svítá, až teď do této pod námi brány přijdou; tu co se děje, podme, pohledíme.“ (Komenský 1955: 17n)

Nastoupilová upozorňuje na jednu důležitou věc: tou je role Osudu v *Labyrintu*. V závislosti na Komenského vyjádření říká, že Osud není „všeurčující“ a „nezměnitelný“, „nerozhoduje o lidech při jejich narození. **Komenský v *Labyrintu* ponechává děti a dětství před branou zkaženého světa, a proto se v pozdějším díle zaměřuje právě na děti..., a s nimi přichází do světa to nové**“ (Nastoupilová 2000: 115) Takto nebo podobně se pro význam a prospěch dětí vyjadřuje Komenský i v ostatních svých pedagogických pracích. Například v *Panorthosii*, v níž Komenský navrhuje konkrétní kroky k univerzální nápravě:

„A žádným jiným způsobem se nedá doba přivést k lepším mravům, než nápravou mládeže. (...) méně porušené se napravuje snáze. Neboť děti jsou na světě nedávnými hosty, a proto se dosud nemohly mnohého zúčastnit, ani získat špatné zvyky; jsou dosud ohebné na obě strany, kdežto o dospělých, zakořeněných ve špatnosti, platí: Co je úplně zkaženo, nestojí za opravu.“ (Komenský 1966: 438)

O kousek dále ukazuje, že děti a mládež jsou těmi pravými příjemci světla: „Takže celá naděje v lepší časy se soustřeďuje jen a jedině na správnou výchovu mládeže a tím na řádné zřízení škol. (...) Pospěšme tedy vychvacovat mládež z temnot, a tak jí pomáhat do světla!“ (Komenský 1966: 439) Velmi úzký vztah mezi „**agogikou dětskostí**“, jak lze myslím nazvat Komenského apel k „následování dětí“, se tak stýká s ohebností a otevřeností dětské duše:

„Hle, my dospělí, kteří pouze sebe považujeme za lidi, vás za opičata, pouze sebe za moudré, vás za nerozumné, pouze sebe za výmluvné, vás za nerozumné, vás za nemluvnata, jsme již odkazováni do vaší školy! Vy jste nám dány za učitele, vaše činy jsou dány činům našim za obraz a vzor! (...) Chtěl-li kdo uvažovat, proč Bůh tak cení a velebí děti, nenajde podstatnější příčinu než tu, že u nemluvnat je všechno jednodušší a způsobilejší k přijetí léku, jež podává milosrdenství boží žalostnému stavu věcí lidských.“ (Komenský 1958: 53)

I když vzápětí Komenský píše, že u dětí není nevěra a že se neposkrvňují hříchem, což je vzhledem k věku přirozené, domnívám se, že podstatné pro nás, kteří chceme „rozlousknout“ hádanku, „V čem mají dospělí následovat děti“, se skrývá, odhlédneme-li od konkrétních dětských projevů a soustředíme-li se na onen již námi zmiňovaný obecný rys dětství: otevřenost a formovatelnost. „Děti nejsou zaujaty špatnými návyky,“ hlásá Komenský (1958: 53) a poněkud přikrašluje skutečnost. Děti, jak víme, jsou zaujaty špatnými návyky, ale, a to je podstatné, u dětí je možné je měnit, či spíše: děti jsou změnám, ať v kladném či záporném směru, nejvíce otevřené. Komenský je velký optimista, když tvrdí, že dětská „...prostá mysl, ještě nezasažená a nepokažená lichými představami a světskými zvyky, je Bohu nejprůhodnější“. (Komenský 1958: 54)

Genetika devatenáctého a dvacátého století krotí naivní představy, že děti se rodí jako čistý, nepopsaný list. V zásadě však přijímáme, že nejprůhodnější doba k formování nového člověka je v jeho nejranější fázi životního cyklu: „Vše, co se rodí, má tu vlastnost, že se dá ohýbat a formovat snáze, dokud je to útlé, kdežto zatvrdlé vypovídá poslušnost. Vosk se za měkka dává utvářet a znova přetvářet; ztuhlý bys spíše rozdrobil.“ (Komenský 1958: 86)

A dále Komenský upomíná: „Aby mohl být vzděláván k lidskosti, dal Bůh člověku léta v mládí, v nichž bude schopen jedině ke vzdělávání, nezpůsobilý jsa k ostatnímu.“ (Komenský 1966: 87)

Tuto část bych chtěl uzavřít zjištěním onoho „společného jmenovatele“ všech tří zkoumaných „agogik dítěte“. **Následovat dítě znamená u každého z nich nastoupit na platformu životního obratu.** Obrátit se *ad unum*, změnit své zaběhané návyky, zdokonalovat se není pro dospělého člověka jednoduchou záležitostí: dítě, dětský věk však těmito mohutnostmi relativně nejvíc disponuje, proto buďme jako děti – to je poselství Komenského. Když bylo na dítě nahlíženo jako na majetek nemající jakoukoliv společenskou hodnotu, odvážil se Ježíš zpochybnit absolutní měřítko pozemských hierarchií, snah a usilování, když říká, že před Bohem jsme si rovni svou lidskou přirozeností, důležitost člověka není úměrná jeho statutu ve společnosti. I přes odlišná mínění Komenského a Ježíše o „funkci dětí“ v jejich „agogice“ si dovoluji usoudit, že se obě pojetí spíše vzájemně doplňují, než vylučují.
(*pokračování*)

SEZNAM LITERATURY

HARRINGTON, D. J. *Sacra pagina. Evangelium podle Matouše*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2003.

HEER, F. *Bohatší život*. Praha: Vyšehrad, 1969.

LUZ, U. *Das Evangelium nach Matthäus (Evangelisch-katholischer Kommentar zum Neuen Testament I/3)* Neukirchen: Benziger 1997.

KOMENSKÝ, J. A. *Labyrint světa a ráj srdce*. Praha: SPN, 1955.

KOMENSKÝ, J. A. *Vybrané spisy Jana Amose Komenského I*. Praha: SPN, 1958.

KOMENSKÝ, J. A. *Vybrané spisy Jana Amose Komenského IV*. Praha: SPN, 1966.

NASTOUPILOVÁ, A. Komenského podněty pro poslání a vztah k dítěti ve filosofii 20. století. *Studia Comeniana et Historica 63–64/2000*. Uherský Brod: Muzeum J. A. Komenského, s. 114.

PATOČKA, J. Úvod prvního svazku, In *Vybrané spisy Jana Amose Komenského I*. Praha: SPN, 1958.

(*PhDr. Martin Šístek*, pedagog, působí na gymnáziu profesora Jana Patočky v Praze.)